

»ALBERTUS PICTOR MÅLARE OCH PÄRLSTICKARE»

Några reflexioner med anledning av utställningen på Statens Historiska Museum 1949

Det stora intresset för senmedeltida konst i Sverige utkristalliserade sig våren och sommaren 1949 i en utställning på Statens Historiska museum i Stockholm, kallad »Albertus Pictor målare och pärlstickare». Den omfattade dels textilier, dels färgrekonstruktioner och fotografier av muralmålningar och avsåg att genom konfrontation mellan dessa båda kategorier belysa Albertus' mångsidiga konstnärskap, hans verksamhet som målare och pärlstickare.

Att Albertus Pictor skulle vara identisk med den i Stockholms äldre arkivalier förekommande Albrekt pärlstickare och målare är en hypotes som första gången lanserades av HANS HILDEBRAND år 1869. Härpå ha samtliga efterföljande forskare byggt (FR. DE BRUN har i referatform publicerat de arkivaliska uppgifterna i »Holmiana et alia», 1922, II, s. 177 ff). Emellertid visar hypotesen en viss tendens att förlora sin hypoteskaraktär och betraktas som absolut sanning. För att inte låsa sig fast i något önsketänkande, är det nog nödvändigt att hålla det mycket hypotetiska i Albertus-forskningen ständigt aktuellt.

De faktiska uppgifterna om Albertus äro magra. Dit kan signaturen ALBERTUS räknas, vilken förekommer endast i Sala landsförsamlings kyrka och i Husby-Sjutolft, medan Kumla 1482, Kalmar 1485 och Ed 1487 beläggas som signerade i Peringskiölds anteckningar. De övriga som »säkra» Albertusmålningar ansedda (Härkeberga, Härnevi m. fl.) ha attribuerats till Albertus endast på stilkritiska grunder. Färgrekonstruktionerna på utställningen ha gjorts på Härkebergamålningarna; varför inte välja exempelvis Kumla, som har säkrare signaturförankring än Härkeberga?

Man utgår alltid ifrån att den i kyrkmålningarna dokumenterade Albertus varit bosatt i Stockholm. Men vad hindrar att han varit mantalskriven annorstädes och att den av Hildebrand framdragne

Albrekt är en helt annan målare? Förnyade arkivaliska forskningar med olika städers material som utgångspunkt kanske här kan ge större klarhet. Frågan om Albertus lärare Peter och hans samarbete med Albertus belyses inte av utställningsmaterialet, men det är frestande att uppställa den frågan, om inte Peter och Johan Målare kunde vara identiska (detta har också från annat håll ifrågasatts). Johan målare, vars verkstad Albertus genom gifte 1473 kom i besittning av, är helt okänd. Vad hindrar att de som Albertus' ungdomsverk angivna målningarna återgå på Johan målare?

Härmed kommer man in på grupperingen och dateringen av Albertus' målningar. Man frågar sig här om inte det traditionella uppdelandet av ungdomsverk, mogna verk etc. — i analogi med den montelianska typologien — är en föråldrad metod i tolkningen av medeltidsmåleriet. De som ungdomsverk etc. rubricerade målningarna kunna ju lika väl vara arbeten av helt andra konstnärer, vilka inte alltid behöva sökas i Stockholm. I Uppsala, i intim kontakt med den store beställaren-ärkebiskopen, arbetade ju också muralmålare (t. ex. Peder Månsson målare, Anders Eriksson, arkivaliskt belagda).

Att till Albertus och hans verkstad gruppera det mesta av det mellansvenska 1400-talsmåleriet — som nu gjordes på utställningen — torde vara rätt diskutabelt. Skolsammanhangen är knappast så påtagliga att man inte lika gärna kan hävda uppfattningen att det rör sig om flera målare, verksamma samtidigt, kanske mången gång i konkurrens med varandra. Förhållandena liknade sannolikt mera Konstnärsförbundets fria grupp än begreppet Rubens' skola. Över huvud taget är det svårt att skissera några skolbildningar vare sig kring Albertus eller någon annan, då det senmedeltida måleriet är så pass ofullständigt kartlagt. Här behövs ett betydligt rikare och noggrannare avbildningsmaterial, med myckenhet av detaljer, för jämförande studier.

Styrker nu utställningsmaterialet det antagna sambandet mellan Albert som målare och som pärlstickare? Att en inre likhet och samband mellan de utställda broderierna förelåg, stod klart, men att de nödvändigtvis måste härröra ur Albertus' verkstad, bevisades knappast. Man kan a priori fråga sig om en direkt jämförelse mellan så olikartade konstarter som muralmåleri och broderi är lämplig. Men i så fall borde man fått se intill varann monterade för jämförelse, ikonografiskt samstämmiga detaljer från målningar och broderier (t. ex. Maria med barnet från ett flertal kyrkmålningar och dito broderier).

Inga färgrekonstruktioner av de utställda textilierna funnos, vilket annars borde varit en av huvudvägarna att illustrera samban-

det mellan målarens och pärlstickarens oeuvre. Att som nu skedde jämföra en i färg rekonstruerad målning med »rekonstruerade» textilier måste anses vara mindre lämpligt. Det gäller ju att finna överensstämmelse inte endast i konturer och linjeföring utan också i färgplanens fördelning. Förskjutningen av färgen under tidernas lopp måste därför studeras parallellt på såväl målningar som broderier, desto mer som just färgens betydelse i Albertus' produktion så starkt framhävts (i katalogen).

Det eventuella sambandet mellan målning-broderi stöddes inte heller av att utställningsmaterialet tedde sig så heterogent. Detta gällde t. ex. fotomaterialet. Pankromatiskt plåtmaterial blandades med ortokromatiskt (t. ex. Lindbergs 1800-talsfoto från Kumla), kopiorna kunde gjorts jämnare i briljans och styrkeförhållanden. En förutsättning för studier av denna art är ju ett »jämt» fotomaterial. Även färgfoto lyste tyvärr med sin frånvaro.

Vad beträffar färgrekonstruktionerna hade det varit av stort värde att få se några från andra kyrkor, inte endast från Härkeberga. Mot de på träfiberplattor uppförstora rekonstruktionerna kan man invända att själva uppmaskningen gjorts på ett ganska oskickligt sätt, på 1800-talsmanér, påminnande om träsnitten i SYLWANS arbete om kyrkmålningarna (särskilt förkastlig t. ex. i lekaren från vapenhuset). Detta kan synas vara en detalj i jämförelse med metoden att som teckningsunderlag använda sig av uppförstoring av foto till naturlig storlek. Kamerans slappa felteckning har här blivit överdriven och spänningen i linjerna utslätats på ett ofördelaktigt vis. Ett annat sätt hade givetvis varit att bygga en tredimensionell rekonstruktion för att återge också valvkappans rundning. Emellertid undrar man om inte enklaste vägen varit den bästa: att på en tvådimensional yta återge målningarna och skapa illusion av originalets tredimensionalitet. Ett är dock säkert: den som skall arbeta med sådana rekonstruktioner och kopior måste leva sig in i medeltidens värld på samma sätt som van Meegeren i 1600-talets Holland — så nära borde kopiorna gå originalet!

De medeltida färgerna ha som bekant förändrats. Man hoppas att de färganalyser som gjorts, äro talrika, minst 100-talet, och att de omfatta olika kyrkor, för att absolut bestyrka t. ex. den citrongula färg man ansett sig kunna påvisa. Frågan om undermålning och dess verkan har tydligen inte alls varit aktuell. Här torde dock många färgproblem ligga fördolda.

Färgrekonstruktionerna äro givetvis svåra att utföra, emedan belysningen är en så svårbemästrad faktor. Den lilla kyrkomodell, en Härkeberga-pastich, som utställdes, måste anses mindre instruktiv. Flerårig erfarenhet säger att belysningen så starkt växlar efter

dygnet och årstiderna och framför allt efter vissa rumsförhållanden att den aldrig kan suggereras med artificiellt ljus i en modell.

Tendensen att låta hypoteserna kring Albertus Pictor och hans konstnärliga verksamhet glida över att betraktas som bevisade satsar kan knappast få gå opåttalt förbi — det är i varje fall vetenskapligt sett en diskutabel metod. Albertforskningen, som väl alltid kommer att röra sig mest med hypoteser, får nog i framtiden bedrivas icke endast efter den äldre stilkritiska metoden utan efter en mera differentierad strukturanalytisk sådan. Utställningen på Historiska museet har tillkommit litet för tidigt för att ge säkrare hållpunkter. För ett allsidigt rekonstruerande av Alberts verk kräves ett långvarigt, tåligt och entusiastiskt studium (en nära till hands liggande jämförelse är TRISTRAMS forskningsinsatser inom det engelska medeltidsmåleriet).

Marita Lindgren-Fridell.